

Владимир Сабоурин, проф. д. н.

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

КАК СЕ ПРАВИ (АНТИ)УТОПИЯ С ЧУК

Резюме. Статията е част от по-голямо изследване върху руската/съветската антиутопия в литературата, а частично и в киното. В нея предмет на четене е „Ледяная трилогия“ на Владимир Сорокин, съдържаща романите „Лёд“ (2002), „Пътят на Бро“ (2004) и „23000“ (2005).

Ключови думи: Владимир Сорокин, антиутопия

– *Поехали* – промърмори Жека, постави кувалдата в ъгъла и отмахна от бузата парченце мозък.

Владимир Сорокин, „Наследие“¹

I

В първия роман на Сорокин, написан и издаден през ХХІ век, членове на „тоталитарна секта“² издирват и селектират себеподобни, подлагайки потенциалните Избрани на архаичен инициационен ритуал: удари с каменарски чук, чиято глава е изработена от „лѐда“³ на Тунгуския метеорит. Ударите с лѐдения чук се нанасят с размах в гръдната кост, докато сърцето на евентуалния брат или сестра (не) се „пробуди“ и „проговори“ – или до смъртта на кандидат-избрания, ако той се окаже безсърдечно „кух“. Каквито са, както научаваме отвъд всяко съмнение, хипербола или фигура на речта двеста страници по-късно от вътрешноведомствената статистика на сталинските тайни служби, 99%⁴ от подложените на селективна проверка.

¹ Сорокин, Вл. *Наследие* [2023], Москва: Издательство АСТ, 2024, с. 18 (курс. мой, В. С.).

² Определението е на самият Сорокин, срв.: СОКОЛОВ, Б. *Моя книга о Владимире Сорокине*. Москва: АИРО-XXI, 2005, с. 128.

³ Ще изписвам фантастичната субстанция и нейните производни с ѐ, за да я оразлича „граматологично“ (NB: не произносително) от съответното естествено агрегатно състояние на водата. Както „лазурната мас“ и „телурият“ от едноименните романи от 1999 и 2013, „лѐдът“ в *Лѐдената трилогия* (2002–2005) също конституира повествователно, фигуративно и концептуално съответната литературна вселена.

⁴ Сорокин, Вл. *Лѐд* [2002]. – В: Сорокин, Вл. *Ледяная трилогия*, Москва: Издательство АСТ, 2021, с. 477: „Работехме като обзети от бяс: лѐдените чукове свистяха, прашяха кости, стениха и виеха хора. Долу, на етажа под нас непрекъснато гърмяха изстрели – там доубиваха кухите. Те бяха, както винаги, 99%. И само един процент съставяха живите“. Първоличностният разказ, спокойно констатиращ 99-процентната човешка фира при процеса на селекция на единия процент „живи“ Избрани, отразява късносталинския етап от дейността на сектата, когато тя оперира под прикритието на МГБ (Министерство

Лексикализираната патетична квалификация „безсърдечен“ придобива в конструираната в рамките на „Лёд“ (2002) космология, сотериология и митопоетика една буквалност, която е въпрос на живот или смърт: безсърдечен ли си – мъртъв си, т. е. пребит до смърт с леден чук или доубит, след като се установи, че нямаш сърце. В края на романа, който Сорокин ще продължи с приквела „Пътят на Бро“ (2004) и сиквела „23000“ (2005), в догматична форма се утвърждава, че избраните са „мъртви по рождение“ (ЛЁ: 519). Убийството им с чук от „идеално космическо вещество“ (ЛЁ: 456) съответно не нарушава, богословски погледнато, шестата заповед, която Избраните иначе ултравегански спазват.

Първият, подложен на селекция в романа, назован единствено „*1-ят*“ (ЛЁ: 274, **болд** и **курсив** в оригинала) – „към петдесетте, пълен, добре поддържан, румен, със скъп костюм“, – се оказва „безсърдечен“ и съответно бит до смърт от избраник с маниери и говор на мужик. „– Я дай аз да прасна (убеу). – Горбовец взе чука [от Уранов]“ (ЛЁ: 275). Оригинално *убеать* пряко свързва значенията на „наебавам“ (основно речниково значение), „рязко, силно удрям“, „строшавам, съсипвам“ и „убивам“.⁵ Името му идва от топоним, селото Горбовец, Тверска област, разположено между Санкт-Петербург и Москва. Той взима чука от събрата си с небесната (или радиоактивна) фамилия Уранов, който според него явно не удря достатъчно силно.⁶ Инициационно пробуждащите сърцето удари неусетно преминават във все по-явна и отявлена поредица от разочаровани *coups de grâce* от все сърце:

„Плю си на ръцете. Замахна.

– Отзови са [sic]! – чукът се стовари със сочно-глух звук върху гърдите. Посипаха се ледени парченца.

[...]

– Отзови са! – изрева Горбовец и удари. Тялото на мъжа потръпна. Безсилно увисна на въжетата.

[...]

– Реве с утробата... – Горбовец *съкрушено* издиша. Замахна.

– Отзо-ви са!

государственной безопасности, тогавашното КГБ), оглавявано от Берия. Цитирам „Лёд“ по-нататък в текста по това издание със сиглата „ЛЁ“.

⁵ Вж. „убеать“, *Викисловарь*: <https://ru.wiktionary.org/wiki/убеать> [прегл. 25.09.2024]. Горбовец е този, който сваля кръстчето от шията на *1-я* преди началото на инициационната процедура: „Рязко дръпна ризата. Посипаха се копчета. Оголи се дебела бяла гърд с малки зърна и златно кръстче на верижка. Загрубелите пръсти на Горбовец хванаха кръстчето, съдраха го“ (ЛЁ: 275). След съдирането на кръстчето *1-ят* прави последен отчаян опит да избегне проверката за „избраничество“: „Дебелакът замуча. Почна да прави знаци с очи. Замърда с глава“. *1-ят* прилича повече на жертвопринасян, отколкото на иницииран.

⁶ Преди да вземе в ръка ледения чук, Уранов слага ръкавици. Първият му удар е без епитет, вторият е определен като ловък и точен (*хлестко*), едва при третия е използвана сравнителната степен „по-силно“ (*сильнее*) спрямо предходните два удара (срв. ЛЁ: 275). Уранов е този, който „командва“ (ЛЁ: 277) и „заповядва“ (ЛЁ: 280) в инициационното зондеркомандо.

– Отзо-ви са!

– Отзо-ви са!

– Отзо-ви са!

Удряше. Удряше. Удряше. От чука се разлетяха парчета лед. Изпукана кости. От носа на дебелака закапа кръв.

[...]

– Кух, мамка му... – Горбовец се опря на чука. Дишаше тежко.“ (ЛЁ: 275–276, курс. мой, В. С.)

Богоизбраният мужик е едновременно съкрушен и съкрушаващ. Тази чистосърдечна амбивалентност на сърцето ще се прояви с пълна сила при акта на пробуждане на втория кандидат-избраник. „– Не бой са, мило. – Горбовец изтри от бузата си пръските кръв. Запуши ноздра. Наведе се. Изсекна се на пода. Изтри ръка в кожата“ (ЛЁ: 276). **2-ят**, на когото говори, е наблюдавал *убаването* на **1-я** и сърдечните думи и жестикулация на Горбовец едва ли го успокояват. Съединяването в един жест на изтриването на пръските кръв от **1-я** и секненето на пода издава буквалните и метафорични секрети на случващото се. След проговарянето на сърцето на **2-я** обаче Горбовец ще призове името Господне и автентично ще влезе в ролята на пиета от Тверска област. „– Господи, твоя воля! – Горбовец захвърли чука [...] подхвана момчето изотзад. Внимателно го разтърси: / – Хайде, мило, хайде, малкият ми... / Цялото хилаво тяло на момчето изведнъж потрепери. Обувките с дебели подметки замърдаха по пода. Той отвори очи. Тежко пое въздух. Изпусна газове. Захленчи. / – Ха така. Попръцкай си, малкото ми, попръцкай си... – Горбовец рязко го вдигна от пода. На кривите си здрави крака го понесе към колата“ (ЛЁ: 277–278).

В линкълн-навигатора, тъмносин като всичко, репрезентиращо лёда, той пръв ще усети, че момчето се е изпуснало и трезво ще констатира ужаса на преживяното. „– Ти май таковата, момко... – Шумно вдиша през носа. – Свършил си голямата работа! Фанало те е шубето, малкия ми! / От Лапин леко понамирисваше на изпражнения“ (ЛЁ: 280). Сорокин обича да описва конвулсивното мърдане на краката и изпускането на газове при предсмъртна агония.⁷ Горбовец е фигура на прехода, асистираща при умирането на ветхия човек Юрий Лапин и раждането на новия човек „брат Урал“. Двайсет години по-късно, в романа „Наследие“ (2023), друг един Горбовец – но вече като неамбивалентна фигура на смъртта, разрушителя на светове – ще стовари чук върху главата на случаен събрат и ще отмахне от бузата си парченце мозък, както по-рано епизодичният емблематичен персонаж от първата глава на „Лёд“ беше изтрил от бузата си кръвта, пръснала от гръдната кост на **1-я**. Чукът ще е получил междувременно официалното си и непреводимо

⁷ Ето само един пример от „Лёд“ (към който биха могли да се добавят подобни, повтарящи се в прозата на Сорокин, описания на предсмъртна агония) – удушаване в мутренски среди: „Лоста метна примката на дебелата луничава шия на Портокала [...] Портокала дълго хриптя и шава. Изпускаше газове. / Накрая утихна“ (ЛЁ: 383).

наименование, не по-малко омиозно и дистопично от *лѐдения чук* на Сорокин: *кувалда*.

Избраните не изпитват потребност да мотивират при всеки отделен смъртен случай и бездруго 99-процентовите съпътстващи щети на селективните си процедури. Доколкото фокализацията на третоличностното повествование в първа част на романа и първоличностното във втора в еднаква степен представя света от вътрешната перспектива на членовете на сектата⁸, рядко се открива възможност за поставяне под въпрос на случващото се както у читателя, така и у персонажите, оцелели в процеса на селекция. Още по-рядко има възможност за адресиране на въпроси към самите извършители. Веднъж преминали през инициацията и станали част от „пробудените“, инициираните губят всяко основание да си задават – да не говорим да задават – въпроси за крайната цел и цената ѝ. Единственият прозорец на възможност за задаване на каквито и да било въпроси са седемте дни между събуждането с *лѐдения чук* и узнаването на първата от 23-те думи на „езика на сърцето“ (ЛЁ: 409, 520), след което всякакви въпроси, формулирани на друг език, стават невъзможни. Юрий се възползва от този прозорец на възможност на сутринта след нощта на *лѐдения чук*:

„– Значи аз вчера се родих отново?

– Да. Ние казваме – събуди се.

[...]

– Събудих се?

– Да.

– А... кой спи?

– Деветдесет и девет процента от хората.

[...]

– А онзи, който... остана там? – попита Лапин.

– Къде?

– Еми... вчера... той какво? Също ли се събуди?

– Не. Той умря.

– Защо?

– Защото той е кух. Като кух орех.

– Той какво... не е човек?

– Човек е. Но кух. Спящ.

– А аз не съм – кух?

– Ти не си кух. – Мер извади от чантичката пакетче дъвки“ (ЛЁ: 294).

Въпросите на довчерашия Юрий Лапин, който все още не е станал окончателно брат Урал, остават в рамките на „Лѐд“ единствените, адресира-

⁸ За повествователния похват на „субверсивната афирмация“, типичен за прозата на Сорокин, вж.: UFFELMANN, D. *Vladimir Sorokins Diskurse. Ein Handbuch*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2021, S. 160. Това „помагало“ към творчеството на Сорокин, достъпно на английски и руски, до момента е единственото изследване върху цялостното му творчество, стигащо до романа „Манарага“ (2017).

ни до сектата от света извън нея. Те могат да бъдат зададени само от някой, който вече е преживял ледения чук и е видял насилствената смърт на един от деветдесет и деветте процента, но още не е встъпил в херметично затворената сфера на „езика на сърцето“. На тези въпроси дължим първоначалната информация, непринудено – като изпиването на чаша вода или предлагането на дъвка – предоставена през пролетта на 2000-та в Москва, че от гледна точка на сектата 99% от хората спят. И че един от тези 99% умира – а не се събужда, – защото е спящ и кух по природа. Все още е възможен и най-важният, решаващ въпрос – „Той какво... не е човек?“ – невъзможен за задаване изотвътре на перспективата на сектата и така и незададен повече в „Лёд“.

Непринуденият отговор, че деветдесет и деветте процента от подложените на инициация е нормално да умират под ударите на ледения чук, защото и бездруго са непробудно спящи и празни като кух орех, прозвучал в центъра на Москва в самото начало на ХХI век и Путинската ера, ще придобие във втора част на романа историческото измерение и дълбочина, позволяващи да видим в едно обърнато назад пророчество дистопичното бъдеще. Отговорът в Москва през пролетта на 2000-та е първоличностен, но диалогично предизвикан. Разказът, онагледяващ случилото се преди половин век и имащото да се случва отново в дистопичния свят на една тоталитарна секта, е първоличностно-монологичен, изповеден. „През април 1951 година отрядът пристъпи към изпълнението на секретната операция „Рибарска мрежа“: като пристигнаха в Карелия, в градчето Лоухи, оперативните работници започнаха да арестуват синеоки блондини и блондинки⁹. Доставяха ги в Ленинград, където в мазетата на „Големия Дом“¹⁰ ние [...] ги прослушвахме. / Това беше тежка работа. Понякога ни се налагаше да почукваме до 40 души дневно. Вечерта бяхме капнали от умора [...], в сумрачното мазе на МГБ [Министерство государственной безопасности, б. м., В. С.] разбивахме ледените чукове в белокожите карелски гърди. / Ръцете и лицата ни бяха набраздени от разлитащите се парчета лед, мускулите на ръцете станаха железни, налети с тъпа болка, из-под ноктите понякога избиваше кръв, краката се подуваха от многочасовото стоене. Помагаше ни съпругата на Ха¹¹. Тя изтриваше лицата ни, опръскани с карелска кръв, носеше топла вода, масажираше ръцете и краката. / Работехме като обзети от бяс“ (ЛЁ: 476–477). Генеалогическата истина за сектантите в Москва през пролетта на 2000-та и статистиката за деветдесет и деветте процента възхожда към мазетата на КГБ от късносталинската епоха. Праобразът на „Удряше.

⁹ Арийските расови признаци са критерий за селекция на подлежащите на диагностициране чрез „почукване“, което не променя нито с процент желязната статистика на тоталитарната секта: 99% от русите и синеоки „арийци“ също са човешка фира.

¹⁰ Неофициалното наименование на централата на сталинските служби в Ленинград (вж. „Большой дом“, *Википедия*: https://ru.wikipedia.org/wiki/Большой_дом [прегл. 26.09.2024]).

¹¹ Тя не е от Избраните с говорещи сърца, което прави всеотдайната ѝ колаборационистка помощ в мазето на сталинското КГБ толкова по-отблъскваща.

Удряше. Удряше“ с четирикратното съкрушено-садистично призоваване на безсърдечното ням сърце, когато вече е ясно, че е кухо и няма да се отзове – един от видимите праобрази на „невидимата вибрация на небесния лёд“ (ЛЁ: 472) са сталинските мазета по време на поредната чистка.

Преди да преминем обаче към втората част на „Лёд“, разказваща в първо лице историята на сектата от есента на 1943 г. до пролетта на 2000-та, искам да отбележа едно симптоматично отричане от страна на Избраните от началото на ХХІ век. Това отричане е нещо като „дисклеймър“ (изключване на отговорност за другите форми на насилие извън инициационното), правен непосредствено преди пристъпването към ударите с лёдения чук. Иницираните жертви очакват именно тези други форми на насилие, изрично отречени в дисклеймъра. Отричането-дисклеймър е формулирано за първи път при инициационното „прослушване“¹² на проститутката Аля Николаева („сестра Диар“). Подготовката за инициацията ѝ стриктно следва орнамента на садомазохистична фантазия, хибрид от съответните сцени в „Портокал с часовников механизъм“ и „Дневна красавица“: „Нейландс извади нож. Разряза късата лисича шуба на гърба. И ръкавите. Шубата падна на земята. Под шубата имаше червена рокля. Нейландс я разряза. Разряза сутиена. / Среден размер гърди. Малки зърна. / Доведоха я до брезата. Почнаха да я връзват“ (ЛЁ: 309).

След детайлното инсцениране – от гледна точка на жертвата – на една БДСМ ситуация и непосредствено преди нанасянето на първия удар с лёдения чук идва декларативното отричане на изрично изброените други форми на насилие: „– Значи така, детко. Ние не сме грабителите, не сме садисти. И даже не сме насилници. Отпусни се и не се бой от нищо“ (ЛЁ: 310). Парадоксалното в случая, отчетливо оголващо генералния алгоритъм на насилието в *Лёдената трилогия*, е стриктното спазване на декларирания отказ от предварително изброените форми на насилие, от една страна, при което обаче се практикува немислим архаично-мистичен ултравайлънс, от друга, трансцендиращ за жертвата – с немислимостта си в иманентни категории – ужаса на познатите форми на насилие и, *last but not least*, обективно съдържащ смазваща (деветдесет и девет процентна) вероятност от летален изход. Че иницираният/жертвата не е запознат/а предварително със статистиката, не намалява по никакъв начин и в ни най-малка степен изпитвания ужас. И тук незнанието на закона (в случая на небесния лёд) не освобождава от понасянето на последствията от ударите на лёдения чук, видимо и усетимо смъртоносни и видимо и усетимо несекващи до постигането на някаква явно трансцендентна на човешкото цел. Очевидността на трансцен-

¹² Оригиналният термин е *простукивание* – „почукване“ – който по-добре отговаря на процедурата с лёдения чук, но руската дума има и медицинско значение – „изследване на вътрешните органи чрез почукване по тялото с медицинско чукче или пръст“ – което допуска превода ѝ като „прослушване“ (вж. „простукивать“, *Викисловарь*: <https://ru.wikipedia.org/wiki/простукивать> [пребл. 27.09.2024]).

дентността е дадена в непосредствеността на архаичния ужас, явяващ се отново и отново в стоварващия се върху инициирания лёден чук.¹³

Втора част на „Лёд“ започва с рязък стилистично-жанров срыв. Констативно-протоколното третоличностно повествование, напомнящо на френския „нов роман“ и персонажните каталози на дьо Сад, *ex abrupto* преминава в стилизация на първоличностен сказ на разказвач със селски произход, който в началото на автобиографичното си повествование е 12-годишно дете. Първата среща с членове на сектата се случва две години по-късно, Избраните са видени през погледа на селска тийнейджърка: „Три коли. Черни, красиви. Спряха. От тях слезоха немци. Също като колите, целите в черно облечени. А един, най-главният – един такъв висок, с черно кожено палто. И с ръкавици [...]. / Красив един такъв, светлорус [...]. / Дойде при мен. Повдигна ми брадичката и се вторачи в очите ми. А на него самия лицето... таква не бях виждала. Като Христос на икона. Слаб такъв, много светлорус, очите сини-сини. Чист много, ни пращинка, ни петънце. Фуражката черна, а на нея отгоре – череп“ (ЛЁ: 428–429). Епифанията на един от Избраните, видян през фасцинирания поглед на селско дете, представя как СС-оберфюрер селектира във филтрационен лагер за остарбайтери кандидати за инициационно „прослушване“. Кокардата череп на фуражката на исусоподобния оберфюрер го означава като спадащ към *SS-Totenkopfverbände*, отговарящи за охраната на нацистките концентрационни лагери.

Сцената на СС-„прослушването“ на избрани по расови белези – руса коса, сини очи¹⁴ – остарбайтери е ключова за реконструирането на генеалогията на московската тоталитарна секта от началото на ХХІ век. Това е първото описание на инициационна селекция, осъществена посредством лёден чук, което е направено от първоличностната перспектива на инициираната жертва. Дотук можехме да съдим за начина, по който селектираните възприемат ритуала, единствено по „езика на тялото“ им на вързани за колони и дървета (или разпънати на забити в стената пикели) потенциални Избрани със залепени с тиксо усти. Сродството между сценографията и реквизита на „почукването“, от една страна, и социално-джендърната принадлежност на „прослушваните“, от друга, също не предоставяше субектно-първоличностен достъп до опита на жертвите, оставайки в сферата и динамиката на един реципрочен мимезис с ясно разпределени властови позиции.

Именно аз-повествованието разкрива генеалогията на метафората на кухия орех, използвана от московска членка на сектата през пролетта на

¹³ Непосредствеността на архаичния ужас, внушаваща на инициираната жертва усещането за явната нечовешкост на целеполагането, vyplънено в несекващите удари с лёден чук, кара Аля да въобрази в оправдателния ѝ разказ пред сутеньора първо *каменна брадва*, а след това – *ледена брадва* (срв. ЛЁ: 324–325), някакъв свръхруски свръхчовешки Свръхразколников.

¹⁴ В този момент от повествованието принципът на селекция на подлаганите на инициационно „почукване-прослушване“ придобива еднозначно расистки в националсоциалистическия смисъл на думата конотации.

2000-та за характеризирането на неизбраните: „Извадиха цигари, застанаха в кръгче и запалиха по една, за да си починат. И си приказваха помежду си. А главният беше недоволен. Мълчеше. После поклати глава и рече: / – Шон видер таубе нус... / И останалите немци закимаха“ (ЛЁ: 432). Това е нацистският шиболет, който ще бъде използван половин век по-късно в Москва: *Шон видер таубе нус...* Пак кух орех, казва недоволен СС-оберфюрерът по време на пушпауза след пребиването на трима остарбайтери. Този нацистки шиболет на Избраните синтезира в себе си двете основни характеристики на деветдесет и деветте процента неизбрани, съдържащи се в две от значенията на немската дума *taub*: „кух“ и „безчувствено-безсърдечен“¹⁵.

Освен ключовият за Избраните нацистки шиболет на кухня/„безсърдечен“ орех, на първоличностното повествование дължим едно профетично наименуване на ледения чук, вписващо се в просторечно-архаизиращата стилизация на сказа на тийнейджърката от Колюбакино, Московска област.¹⁶ Ако Аля привиждаше в ужасяващия леден чук първо каменна, а после ледена брадва, Варка Самсикова (*alias* сестра Храм) вижда – колебаейки се първоначално също между брадва и чук – *кувалда*: „Стоя си така и мисля. Сълзите застилат очите. / А немците се връщат и носят в ръце един такъв железен сандък. Стовариха го на земята, отвориха го. И вадят от него брадва ли, *кувалда* ли – отначало не разбрах. Значи няма да ни стрелят, а направо така ще ни съсекат живи“ (ЛЁ: 431, курс. мой, В. С.). Чукът още не е разпознат като леден (още по-малко леден), само *все едно е* такъв, но вече е наречен *кувалда*, бивайки свързан със селския бит на аз-разказвачката: „И гледам аз – това не е като да е кувалда, ами не е ясно какво. Все едно е ледена. Или от сол, каквато дават на кравите да ближат във фермата. Не е желязна“ (пак там). Кувалдата иде от дълбоката Русия – от т. нар. „дълбинен народ“¹⁷, – откъдето преди близо век и половина (спрямо момента на аз-повествованието) се появява в Петербург брадвата на Разколников.

Че кувалдата е руската брадва на ХХI век, която Сорокин профетично диагностицира още през 2002-ра в метафората на ледения чук, проличава в мига на стоварването на първия удар върху аз-разказвачката. Тя отдавна е видяла, докато пред очите ѝ пребиват трима остарбайтери, че става дума за чук, а не за брадва, но замахът при първия удар, който ще се стовари върху гръдната ѝ кост, ѝ напомня на сечене на дърва: „А немецът замахна, издиша шумно, както когато секат дърва, и като ме тресна право в гръдната кост!“ (ЛЁ: 433). При третия удар аз-разказвачката се удостоверява отвъд всяко

¹⁵ „taub“, *Wiktionary*: <https://de.wiktionary.org/wiki/taub> [прегл. 27.09.2024]. Вж. седмото и третото речниково значение на думата.

¹⁶ „Колюбакино“, *Википедия*: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Колюбакино> [прегл. 27.09.2024].

¹⁷ Терминът „дълбинен народ“ (*глубинный народ*) – като противопоставен на понятието *deep state*, описващо западните демокрации – е на Владислав Сурков, идеолог на т. нар. „суверенна демокрация“ на зрелия путинизъм. – СУРКОВ, В. „Долгое государство Путина. О том, что здесь вообще происходит“, *Независимая газета*, 11.02.2019: https://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html [прегл. 27.09.2024].

възможно съмнение – непосредствено преди да „замърда“ и „замърмори“ пробуждащото се сърце и познанието да превключи на принципно друга, неподлежаща на верификация предавка, – че кувалдата е ледена: „– Нох айнам! [Още веднъж!] / Прас! Като ме тресна, и от тая кувалда се разхвърчаха парчета. И разбрах, че е ледена“ (пак там). Разбирането, че кувалдата е от лед, е последният интерсубективно проверим познавателен акт преди изпадането на аз-повествователката в несвяс и пробуждането ѝ в света на Избраните на сектата на Лёда. Дългото време на Сорокиновата история на една тоталитарна секта, чиято профетична метафора, обърната назад и напред, е *лёденият чук*, лексикално пази мястото и ретроантиутопично очаква трансигурираното пришествие на *кувалдата*.¹⁸

II

Втората с оглед на времето на написване, но композиционно-сюжетно първа част на *Лёдната трилогия* е приквел, разказващ предисторията на тоталитарната секта, действаща в Москва от началото на Путинската ера. За разлика от „Лёд“, в който имаме смени на лицето, стила и жанра на повествование, „Пътят на Бро“ (2004) е издържан интегрално като автобиографичен първоличностен разказ на основателя на сектата Александър Снегирьов, откривател на космическия лёд на Тунгуския метеорит. Има също така видима разлика между аз-повествованието в „Лёд“ и аз-повествованието в „Пътят на Бро“. Първото е, както видяхме, типично, за да не кажем типизирано, сказово с рурална и просторечно-архаизирана стилистика, в което писател мъж използва разказвачка жена, която социално и културно значително се отличава от него.

Аз-повествованието в „Пътят на Бро“ е също толкова типизирано – до жанрово „избеляване“ – *Entwicklungsroman*-ово на мъжки разказвач с изразено едробуржоазен произход, чиято речева моторика и концептуалистски похвати (и тяхната саморефлексия) необичайно напомнят изявите на *живо* на писателя Владимир Сорокин¹⁹, без това да имплицира автобиографична

¹⁸ Вж.: БАРАБАНОВ, И., КОРОТКОВ, Д. *Наш бизнес – смерть. Полная история ЧВК „Вагнер“ и ее основателя Евгения Пригожина*. Рига: Медузы, 2024. Срв.: САБОУРИН, Вл. „Как се прави нонфикшън с чук или Пълната история на ЧВК „Вагнер“. – *Портал Култура*, 25.04.2024: <https://kultura.bg/web/как-се-прави-нонфикшън-с-чук/> [прегл. 28.09.2024].

¹⁹ Вж.: „Персона: Владимир Сорокин. Выступление Владимира Сорокина на Форуме русской культуры в Европе, „СловоНово“, 21–28 сентября 2018 года“. – *Forum SlovoNovo*, 22.10.2018: https://www.youtube.com/watch?v=g8BKM8sPS5o&ab_channel=ForumSlovoNovo [прегл. 29.09.2024]. В самото начало на разговора Сорокин настоява „да не се бърка литературата и психосоматиката“, но после цял час, както обикновено при изявите си на живо, опровергава това с говореното си. И не става дума за моментите на произволно неконтролируемо заскване. Сорокин говори все едно пише, без да го е грижа за неизбежното катастрофално разминаване между едното и другото. Протагонистът разказвач в „Пътят на Бро“ – още преди проговарянето на „езика на сърцето“ – стига най-далече в това отношение, без да е необходимо да прибегва и изпада, както други персонажи на Сорокин, директно в *заумь* или неспирно цитиране на вестник „Правда“, или който и да е друг съвременен властови дискурс.

автофикция в жанровия смисъл на думата. Александър Снегирьов е роден на 30 юни 1908 г., в деня на падането на Тунгуския метеорит, неговият екзистенциален опит обхваща руската история от Първата световна война до началото на 50-те, навечерието на рождението на Сорокин. Същевременно „Пътят на Бро“ е първият роман на Сорокин, написан изцяло в първо лице единствено число. Вторият – и последен за момента – е „Манарага“, футуристичен дневник на готвач виртуоз, чиято първа записка е от 13 март 2037 г.²⁰ Едно историческо и едно футуристично аз-повествование с много от мистика виртуоз и кулинару виртуоз Сорокин.

Животът и биографията на Снегирьов е математически прецизно разделена на три части от три падания, които са наративно и фигуративно структуроопределящи за формирането както на автобиографичния разказ в „Пътят на Бро“, така и на 73-годишната история – към момента, достигнат в „Лёд“²¹ – на създадената от него секта. Първото падане е самото раждане на разказвача, „побутнато“ от Тунгуския метеорит: „Раждането се случило преждевременно, мама не ме доносила две седмици. По думите ѝ, причината за това било странното време през онзи ден. Въпреки безоблачното небе и безветрието, изведнъж се чул тътенът на далечен гръм. Тази гръмотевица била необичайна: мама не само я чула, но и я *почувствала* с плода си, сиреч с мен. / – Гърмът сякаш те побутна – разказваше тя. – Ти се роди леко и тежеше колкото доносно бебе.“²² Ако всяко раждане, психоаналитично погледнато, е травматично падение с оглед на абсолютно нарцисстичното пренатално състояние, раждането на разказвача в „Пътят на Бро“ буквализира психоаналитичната фигура, бидейки непосредствено-кинетично предизвикано и ускорено от падането на друго тяло.

Второто падане е десет години по-късно и е свързано – исторически напълно предвидимо – с болшевишкия преврат и последвалата го гражданска война. При паническото напускане на Киев семейството попада под артилерийски обстрел, при който загива бащата на детето, по чудо спасило се от прякото попадение, миг преди това изпускайки драгоценна за него кутийка и скачайки подир нея от каляската. Щастливото падане на кутийката

²⁰ Точната датировка на действието в „Манарага“ може да се изведе от възрастта на споменат мимоходом персонаж: „нашия любим дядо. Той се е родил, както знаете, преди деветдесет и две години в съветския град Одеса. Тогава приключва Втората световна война“. Сrv.: Сорокин, Вл. *Манарага* [2017], Москва: АСТ, 2021, с. 153.

²¹ Сектата възниква през юли 1928 – с първия удар на все още импровизиран с подръчна дръжка и подръчни ремъци лёден чук – и в началото на путинската ера, описано в „Лёд“, е на възрастта, на която се споминава СССР. Болшевишката държава просъществува стриктно хронологично 74 години: от преврата на 7 ноември (25 октомври по стар стил) 1917 до декларацията на Съвета на Републиките на Върховния съвет на СССР от 26 декември 1991 г. Съдбата ѝ обаче е предрешена още при опита за преврат на 19 август 1991 г., т. е. нейната реална историческа възраст също е 73 години.

²² Сорокин, Вл. *Путь Бро* [2004]. – В: Сорокин, Вл. *Ледяная трилогия*, с. 12 (курс. в оригинала). Цитирам романа по-нататък в текста по това издание със сиглата ПБ.

довежда не само до оцеляването на протагониста, но и до първото падане върху леда и първото опиране на него: „После отворих очи. И видях съвсем отблизо лед, изцапан с конска фъшкия. Ледът бе току до носа ми [...]. Опрях се с ръце на леда. И с огромно усилие приповдигнах глава [...]. И веднага около мене пуснаха въртележка [...]. / И аз паднах върху леда“ (ПБ: 41). Взривната вълна запокитва 10-годишния герой досама леда – един все още „изцапан“ лед, на който обаче той се опира. И пада върху него при опита да се изправи. В третата част на *Ледената трилогия* от опита на това първично падане и лежане върху леда, идещо директно от лично засвидетелствания детски опит на основателя на сектата, ще се образува идиомът *положи сея на Лед* – „опри се“, „довери се“, „разчитай на“, но и буквално „положи се върху“, „сложи себе си (в легнало положение) върху“ Лёда.

След още десет години се стига до третото падане, което представлява вече същинската (само)инициация на основателя на сектата, хилядократно възпроизведена по-късно във всеки един от инициационните удари с лёден чука. Изоморфизмът между падането (и страховития удар) на лёдения метеорит в Земята, от една страна, падането на героя върху Лёда, от друга, и „падащите“ върху инициираните и с все сила стоварващи се върху гърдите им удари на лёдените чукове, от трета, е в орехова черупка конструктивният принцип на сюжета на трилогията с цялата ѝ космология, мистика и сотериология. Описанието на това трето решаващо падане е едно от върховите постижения на модерната мистика, съизмеримо с „диханието на един летен ден“ в „Мъжът без свойства“ на Музил и Ернст-Юнгеровите наркотични *Приближавания* до точката, „където времето и вечността граничат едно с друго“²³.

Да се чете в съпровод на прелюдията на „Тристан и Изолда“ на Рихард Вагнер: „Отчаяно се отгласнах от водата. И използвах като гущер върху Лёда. Покриваше го съвсем малко вода. Тресейки се и ридаейки, все пълзях и пълзях нататък по лещата на Лёда [...]. Задъхвах се, гълтайки влажния въздух на блатото. Отпред блатната зеленина леко се разстъпи. Там под лунната светлина проблесна Лёдът! Малко кръгче чист Лёд! Приповдигнах се и се затичах към него, разплискайки водата, разпръскайки сънната хилядолетна блатна зеленина. Лёд! / [...]. Дотичал до мястото, се подхлъзнах. / И паднах, с все сила удрайки се с гърдите в сияещия Лёд“ (ПБ: 96). Веднага след пробуждането и проговарянето на сърцето, предизвикано от удара на Лёда с все сила в гърдите (или по-скоро на гърдите в Лёда), се установява дистинкцията между избраните притежатели на говорещите – и живи – сърца, от едната страна на смъртоносната граница, и масата „безсърдечни“ (ПБ: 98) – и съответно мъртви по рождение – „лишенци“, от другата. Още на следващата сутрин самоиницииралият се основател на сектата превръща

²³ JÜNGER, E. *Annäherungen. Drogen und Rausch* [1970]. Stuttgart: Klett-Cotta, 2014, S. 401. Нощният лунен мизансцен на досега с космическия Лёд намира мощна късноромантическо-вагнеровска визуализация – също с помощта на астрономическа метафора – в „Меланхолия“ (2011) на Ларс фон Триер.

опита на изпитания пробуждащ удар в гърдите в програма на проактивни действия: „Време е да се нанесе удар“ (ПБ: 103). Оттук нататък *Трилогията* ще е серия от удари с ледени чукове, повтарящи пра-сцената на падането на аз-разказвача от „Пътя на Бро“ върху Лёда.

Първият удар с леден чук с един замах изобретява сотериологическия инструмент, vyplъщаващ и символизиращ в себе си едновременно падането на космическия Лёд на Тунгуския метеорит и неговата инверсия в падането на Снегирьов върху Лёда – и полага основите на сектата. Това е първата и единствена инициация на легнал по гръб човек – и на спящ не само фигуративно, но и буквално. За първи път е отбелязан цветът на косите на инициирания (за цвета на собствените си коси Снегирьов/Бро не споменава нищо), но цветът на очите е неизвестен преди удара, те са затворени: „На кожите спеше момиче. Тя не беше евенка, имаше руси коси, сплетени на две плитки, и широкоскуло луничаво лице. Момичето лежеше по гръб, разперило ръце“ (ПБ: 103–104). Първият повик на Бро е да удари спящото момиче направо с парчето лёд, което носи със себе си. Лёденият чук не е предварителна предсъществуваща идея, а моментно прагматично хрумване, в което субстанцията на Лёда се превръща в инструмент, усилващо ръката нейно продължение: „Вдигнах и замахнах с Лёда над момичето. Но се спрях: не, не така. Силите на ръцете ми сега няма да стигнат“ (ПБ: 104). Липсата на сили след дългия преход извиква на дневен ред инструменталния разум.

Придобилият в „Лёд“ митически измерения на предсъществуващ в своята страшна и предвечна архаичност, стоварваща се изневиделица в съвремението върху ужасения модерен субект, лёденият чук всъщност е изобретен и представен в „Пътят на Бро“ като продукт на еволюция спрямо абсолютно непосредственото прасъбитие на непроизволното и неконтролируемо падане върху Лёда на самоиницирания се Бро: „Огледах се: страни лежаха внимателно сгънати кожените дрехи на еленовъдите. Пак там стоеше чифт кожени обувки – саморъчно изработени половинки с кожени връзки. Измъкнах една от връзките, взех пътническата тояга на момичето и здраво вързах за нея парчето Лёд. Като заставах на колене в краката на спящата, замахнах и с все сила ударих момичето с Лёда в гърдите“ (ПБ: 104).

Първият леден чук е изработен от подръчни материали, принадлежащи на автохтонни източносибирски жители и на самата инициирана. Нанасящият удара все още го преживява като удар не с инструмент, а със субстанцията на самия Лёд. Инициираната, от своя страна, преминава към екстатичното състояние на пробуденото и говорещо сърце, без да се събуди (!) в профанния смисъл на думата. С инициираната от удара сестра Фер (дос-та по-късно мимоходом научаваме светското ѝ име Анфиска²⁴) Бро тепърва става „брат“ и основава Братството на сектата. Разговаряйки със сърцата

²⁴ Сестра Фер никога не се самоназовава с него. Светското ѝ име е споменато еднократно от по-малката ѝ сестра по „месо“ (ПБ: 113), спрямо която тя след инициирането в сектата на избраните не изпитва нищо сестринско.

си, те левитират като в „Огледало“ или „Жертвоприношение“ на Тарковски.

Зашеметяващата *unio mystica* на първия брат и първата сестра се простира от „ужасния поглед на нейните сини очи“ (ПБ: 106), споменати тук за първи път, вече след инициационния удар – до екстатичната инконтиненция, чиито отгласи в „Лёд“ звучаха и биваха коментирани от самите Избрани преди всичко в регистъра на физиологическата реакция на ужаса на ледения чук: „Нашите гърди тясно се притиснаха. Ние извикахме и застанахме. Сърцето на Фер *пипаше* моето. Моето сърце *пипаше* нейното. Вселената се разтвори около нас. Урината на Фер потече по нейните и моите крака“ (ПБ: 106–107, курс. в оригинала).

Поселището на евенките, които чисто антропологически не спадат към расовия тип на Избраните, въпреки това е описано като *locus mysticus*, някои от изреченията звучат като реминисценция от стихотворение на Хлебников: „В тайгата пак беше изгрев слънце. Сякаш специално за нас той траеше безкрайно. Елени и кучета ни гледаха“ (ПБ: 109). Малко по-късно изкупвач на ценни кожи, характеризирайки двойката, ще използва дума, препращаща към емблематично стихотворение на Хлебников: *смехачи* (ПБ: 116, курс. мой, В. С.). Мистичната двойка вече е във фазата на тоталното отчуждение от неизбраните, при което всякакво очакване, свързано с тях, се превръща за двойката Избрани в нищо, съгласно дефиницията на комичното на Кант. Сорокин, от своя страна, не остава длъжен на героя си, кръщавайки го с мистично име, омонимно на попултурно обръщение – *bro* – превръщащо на свой ред Пътя му в нищо.

В рецензията си на английския превод на „Лёд“ Крисчън Карил разграничава в романа третоличностното повествование на *pulp mystery novel*, от една страна, и първоличностния *memoir*, от друга.²⁵ Връщам се към това коментирано вече разграничение, защото формулирането му през оптиката на жанровата литература помага да се види какво се случва, когато към първия роман се напише приквел. Разкривайки произхода на „мистерията“, криещ се зад неуморно повторителните удари с леден чук в Москва през пролетта на 2000-та и в нацистка Велика Германия през есента на 1943-та, автобиографичният „мемоар“ на „Пътят на Бро“ прави тази сама по себе си – концептуалистски интенционално – редундантна повторителност напълно неинформативна в рамките на *Трилогията*.

Вече знаем всичко и това, което знаем, се повтаря без край. (Както обичаше да повтаря моя руска учителка: *Повторенье мать ученья*.) Дори и да боготвориш Сорокин до степен, че да поставяш неговия концептуализъм над удоволствието от четенето на експесно добрите му текстове, трябва нещо повече – да си немски славист например, – за да прочетеш „Пътят на Бро“ преди „Лёд“, т. е. в реда на *Трилогията*. Ако се чете в реда на

²⁵ CARYL, Ch. „Ice Capades“. – *The New York Review*, September 27, 2007: <https://www.nybooks.com/articles/2007/09/27/ice-capades/> [прегл. 30.09.2024].

написването, както правя тук, следвайки опита на собственото си четене, инфлационното разрастване (спрямо „Лёд“) на първоличностното „мемоарно“ повествование в „Пътят на Бро“ – тотализацията на „разказването на историята от гледна точка на култа [на тоталитарната секта, б. м., В. С.]“²⁶ – довежда тоталната афирмация до точката на субверсивно пречупване, към която прозата на Сорокин винаги се стреми.

Пукнатината в тоталната афирмация на първоличностните мемоари на основателя на сектата се набелязва веднага след мистичния екстаз на първия досег с Лёда, който ескалира непосредствено след това в *unio mystica* на първия брат и първата сестра, полагащ основите на сектата. Много бързо – в субективното усещане на разказвача, не на читателя – мистическите съзерцателни блаженства правят път на повика за деятелно апостолско служение. Това е обикновената последователност в еволюцията на сектите, но в случая е важно да се отбележи усещането на аз-повествователя, че това става „бързо“, което определено не отговаря на отделения на мистично-екстатичните епизоди обем и на тяхната повторителна ексцесност, засилваща читателското усещане за протяжност на мистичната фаза; „Сърдечният ни възторг бързо се смени с желанието да *търсим* [...]. За да *търсим* в света на хората, трябваше да бъдем *като всички*“ (ПБ: 112, курс. в оригинала).

Без да е реално бърз, преходът към апостолската *vita activa* на търсенето и пробуждането на скритите в света Избрани много рано стига до формулирането на генералната тактика на сектата, изразена по-късно експлицитно: „да се мимикрира“ (ПБ: 181). Осъзнатият и изказан в прав текст императив на мимикрията²⁷ наистина идва много бързо след мистичното повторно раждане при досега с Лёда и с първото сестринско сърце – твърде бързо след раждането на Бро на мястото на Снегирьов, тепърва утвърдило новата идентичност на аз-разказвача. Веднага след откриването на новата си автентична идентичност, засвидетелствана с потресаваща сила в мистичния опит, аз-повествователят осъзнава необходимостта и си самоналага императива на мимикрията, чиято декларирана цел е „да се вмъкваме в пукнатините на света“ (пак там). Тоталната афирмация на първоличностния разказ за себе си от перспективата на твърдото ядро на една същностно нова и същностно друга идентичност саморефлексивно маркира в самото начало на мисията си, стъпваща върху тази идентичност, дълбинна пукнатина в самата себе си: тактическата необходимост да не бъде себе си – да не бъде емфатичното *себе*

²⁶ Пак там. Карил определя разказването на историята на една тоталитарна секта *изотвътре* като „перфектната провокация“.

²⁷ Бро установява пряка генетическа връзка между пробуждането и мимикрията, автентичния протезизъм на пробудената идентичност: „След пробуждането на сърцето всеки един от *нашите* стана истински Протей: във всеки един се откри не само способност за превъплъщение, но и една фантастична *пластичност* в преодоляването на коравия, непредсказуем свят. Сваляйки каменната броня на предишния мъртъв живот, разкъсвайки родовите връзки, ние станяхме сякаш безкостни – лесно се гънехме и прониквахме в *пукнатините* на света“ (ПБ: 196, курс. в оригинала).

си на мистичния опит, – за да постигне стратегическата си цел.

Тази пукнатина в дълбините на тоталната афирмация на първоличностния разказ за себе си, разкриваща се тъкмо при утвърждаването на солипсистки втвърдената перспектива изотвътре, току-що потвърдена от последната инстанция на мистичния опит, намира първия си дребно всекидневен и всекидневно безспорен израз в експроприацията, с която започва мисията на сектата: „Да бъдем *като всички*. Това означава да имаме пари, дрехи, храна, оръжие. Бащата на Фер притежаваше всичко това“ (ПБ: 112, курс. в оригинала). Може би не бива да сме така дребнави към първите стъпки на революционери, които искат да променят света (в случая на конкретната секта – да го унищожат), експроприацията на „притежаващия всичко това“ обаче е съпътствана от експлицитно нецелено (все още) от експроприаторите, но явяващо се като естествена съпътстваща щета обезчовечаване на експроприираните. Експроприаторите не могат да не забележат със сърцата си, че експроприираните са хора „БЕЗ СЪРЦЕ“ (ПБ: 113, гл. букви в оригинала). В „Лёд“ това водеше до летален изход за „безсърдечните“, тук само до изтръгване на обещите от ушите на мащехата евенка, която малко преди това е диагностицирана като без сърце.

Това де факто първо насилие в историята на сектата, което на фона на предстоящото изглежда пренебрежимо дребно, кокошкарско, всъщност е важна и силна литота с оглед на усетеното тук за първи път – „видяно със сърцата“ – от членовете на сектата обезчовечаване. Реторически образцова литота на насилието: на лишения от статута на човек, „лишенец“ в най-буквалния смисъл на болшевишкия термин²⁸, само му изтръгват обещите. В сцената с изтръгването на обещите братът и сестрата се държат всъщност като двойката от „Убийци по рождение“, изтръгвайки същевременно само някакви си обещи от ушите на жена, която дори не е биологическа майка на сестрата, вместо да се отдадат на предвидения в сценария на Тарантино (вж. епизода в крайпътното заведение) и плановите на сектата апокалиптичен пароксизъм: „Фер престана да се смее и внимателно погледна сестрите си. Тя ги гледаше не само с очите. И сърцето на Фер *не видя* в тях сестри. Те също бяха част от къщата като зиданата печка и миндера. Фер им обърна гръб и се обърна към мен. Аз бях истинският ѝ брат. А тя – моята сестра. Ние се прегърнахме. После почнахме да си взимаме от тази къща всичко, което ни трябваше“ (ПБ: 113, курс. в оригинала). Изтръгнатите „сребърни обещи с тюркоази“ са само едно от изброените немногобройни неща, които на този етап от мисията трябват на апокалиптичните експроприатори. Те обаче вече са видели с очите на сърцата си, че тези хора са буквални лишенци.

Ако първото аз-повествование изотвътре за тоталитарната секта във втората част на „Лёд“ достигна в генеалогическата реконструкция на произхода до оберфюрера от *SS-Totenkopfverbände*, прослушващ през есента на

²⁸ Вж.: „Лишенец“, *Википедия*: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Лишенец> [прегл. 30.09.2024].

1943-та остарбайтери от филтрационен лагер, второто първолично свидетелство за произхода в „Пътят на Бро“ достига петнайсет години по-рано, през една източносибирска „златна есен“ (ПБ: 142) до говорещото сърце на началника на ОГПУ на Далечния Изток. Основаното през 1923 г. Обединено държавно политическо управление (Объединённое государственное политическое управление) е наследник на Чека, а негов голям началник²⁹ се оказва „наш“ за сектата: „Сърцето ми почувства как *трепна* сърцето на Фер. Нашит магнит заработи: ние познахме брата! По-сладък от този миг нямаше за нашите сърца. Затворих очи. Този решителен чекист бе *наш*“ (ПБ: 145, курс. в оригинала). Способността на двойката Бро–Фер да „сканира“ за скрити Избрани, чрез която в приквела биват откривани спящите, но налични сърца, ще бъде изгубена след смъртта на Фер – в „Лёд“ вече се търси с „почукване“ на сляпо – и ще бъде възвърната в сиквела „23000“ в един нов и по-могъщ сканиращ тандем. Откриването в решителния чекист и голям началник на „брат Иг“ (ПБ: 156) разкрива последното генеалогическо дъно на социално-политическата вписаност на тоталитарната секта от *Лъдената трилогия* в историята на XX и началото на XXI век – съветските тайни служби.

Липсата на всякаква изненада от това разкриване както у братята, така и у читателя е неразделна част от концептуалистката направа на *Трилогията*, която под жанровите одеяния на съвременни руски разновидности на *pulp mystery fiction*³⁰ систематично и повторително осуетява възникването на каквото и да е жанрово присъщ съспенс. От една страна, читателят вече е подготвен от аз-повествователното свидетелство в „Лёд“, че за сектата колаборацията с нацисткия и сталинския терор е най-удобният начин за „прослушване“ на големи маси хора в търсене на скритите Избрани. Добре мотивирана на космологично-сотериологично ниво, спрямо което всичко друго за Братството са трансцендентно пренебрежими декорации, колаборацията е и генеалогически естествена с оглед на споделения гностически произход както на сектата, така и на двете големи политически религии на XX век в лицето на комунизма и нацизма.³¹

²⁹ Терентий Дмитриевич Дерибас (1883–1938) е историческа фигура, водеща рода си от село Дерибасовка в Херсонска губерния, собственост на Осип Михайлович Дерибас (всъщност Хосе Паскул Доминго де Рибас и Бойонс), испански благородник, постъпил през 1769 г. на руска служба. – „José de Ribas“, *Wikipedia*: https://es.wikipedia.org/wiki/José_de_Ribas [прегл. 1.10.2024]. Сорокин измества с една година назад назначаването му за пълномощен представител на ОГПУ в Далечния Изток, за да може да го впише в хронологията на житието на брат Бро, който го среща като „началника на ОГПУ на Далечния Изток“ през 1928. Разстрелян десет години по-късно по време на Големия терор.

³⁰ Карил (цит. съч.) посочва като представители Даря Донцова (детективски романи, години наред номер едно по продажби в Русия) и Александра Маринина (детективски романи, семейни саги, кандидат на науките по криминалистика, о. з. подполк. от милицията).

³¹ Вж.: VOGELIN, E. *Die Politischen Religionen* [1938], 3., mit einem neuen Nachwort versehene Auflage, München: Wilhelm Fink, 2007. Концепцията на Вогелин за „политическите религии“ ще бъде негласно приложена към историята на болшевиизма като милениаристка секта от Юрий Слъзкин: СЛЁЗКИН, Ю. *Дом правительства. Сага о русской революции* [2017]. Москва: Corpus (ACT), 2019.

Пътят на Бро, от своя страна, е програмно деклариран като „влиза-не във властта“ още на етапа, в който Бро и Фер са „пробудили“ все още едва трима Избрани, от които третият е началникът на ОГПУ на Далечния Изток (пълномощният представител на ОГПУ в Далечния Изток) Терентий Дмитриевич Дерибас. Както доскорошният директор на ФСБ, самодоволно и многозначително пошегувал се пред колеги в самото навечерие на назначаването си за и. д. президент на РФ³², така и Бро в началото на мисията си държи да направи декларация за намерения с дългосрочна перспектива: „Сърцата ни горяха от страст. / Но само тя не беше достатъчна. Предстоеше ни да започнем дълга и упорна война против човешкия род за спасението на нашите братя и сестри [...]. За пресяването на минната порода, издирвайки златния пясък на нашето Братство, трябваше власт над тази порода. [...] Братството трябваше да влезе във властта. Да се вмъкне в дебелата ѝ кожа. И да търсим *нашите*“ (ПБ: 163, курс. в оригинала). Както казва Железния Феликс, по-възрастен съвременник на Бро и пръв председател на Чека, комунистическият военен орден, под чието прикритие Братството, този Орден на Лёда, ще започне своята организирана дейност: *Холодна глава, горяче сърце*.³³ И кристалночист лёден чул.

В началото на „Лёд“ сестра от сектата казва на „пробудения“ предната нощ Юрий (вече цитирахме по-рано част от този разговор във връзка с шиболета на „кухия орех“, преминаващ от СС-оберфюрера, произнесъл го през есента на 1943-та някъде във Велика Германия, към сестра Мер, повторила го през пролетта на 2000-та в Москва): „Ние не сме тоталитарна секта. Ние сме просто свободни хора“ (ЛЁ: 293). Малко преди заминаването за Германия в началото на 30-те (ПБ: 240), където Братството ще се вмъкне в дебелата кожа на другата голяма тоталитарна секта на XX век, мимикрирайки в членове на *SS-Totenkopfverbände*, за да търсят Избрани в нацистките концентрационни лагери (ПБ: 259–261), Бро лапидарно ще резюмира опита на Пътя си като диалектика на абсолютната свобода и абсолютната власт: „Само властта даваше

³² На тържественото събрание на сътрудници на ФСБ по случай Деня на работника от органите за безопасност (по-известен като Деня на чекиста) на 20 декември 1999 г. Путин заявява: „Искам да доложа, че групата сътрудници от ФСБ, командирована за работа под прикритие в правителството, на първия етап се справя със задачите си.“ – „Путин шутит: Група сотрудников ФСБ в Правительстве со своими задачами справляется (20.12.1999)“ – Михаил Верещагин, 3.09.2015: https://www.youtube.com/watch?v=6xkLdzrniYo&ab_channel=МихаилВерещагин [прегл. 1.10.2024].

³³ „Холодная голова, горячее сердце и чистые руки“. – *Cyclowiki*: https://cyclowiki.org/wiki/Холодная_голова,_горячее_сердце_и_чистые_руки#cite_note-1 [прегл. 1.10.2024]. Крилатата фраза на Дзержински е превърната иконографски в емблема (с разместени компоненти) в „Лампата на Матусаил или Последната битка на чекистите с масоните“ (2016) на Пелевин: „седящ по японски Дзержински в либерално разкопчана рубашка с оголена катана на колелете. Лезвието на катаната блестеше в лъчите на залеза; очите на Дзержински бяха затворени. Над главата му гореше червено-жълт нимб от закръглящи се думи: / *Чекистът трябва да има студена глава, чисти ръце и горещо сърце*“. – Пелевин, В. *Лампа Мафусаила, или Крайняя битва чекистов с масонами*, Санкт-Петербург: Азбука, 2023, с. 242 (курс. в оригинала).

абсолютната свобода“ (ПБ: 237). Абсолютната свобода на мистичния опит в началото на „Пътят на Бро“ преминава в абсолютната свобода, давана от абсолютната власт, в края. В тази диалектика на изминатия от Бро път прозира не на последно място диалектиката на естетическия авангард през първата половина на XX век. Субстанцията на Сорокиновия Лёд е колкото метафизическа и теолого-политическа, толкова и естетическа.³⁴

III

В първата част на *Трилогията* ключова роля играят пророческите сънища на братята и сестрите на Лёда, спохождали ги преди „пробуждането“, в прединициационното им състояние на „спящи“, чийто достъп до автентичната им идентичност може да е единствено сънят: сънят в съня, профетическият сън в „съня на месото“³⁵. Всички персонажи, чието пробуждане в „Пътят на Бро“ е описано сюжетно разгърнато, са сънували такъв сън дълго преди пробуждането си, обикновено в детството или младежките си години. Тези профетически сънища са нещо като сертификат за автентичност на имащите да бъдат пробудени, знак за избраност преди тя найаве³⁶ да бъде открита чрез ударите с ледения чук.

Ще започна коментирането на сънищата в *Ледената трилогия* със „съня на месото“ на Избран, по дефиниция „изтръгнат от месото на земния живот“ (23К: 679), сполитащ брат Мерог в началото на „23000“. Третият роман от *Трилогията* описва предапокалиптичното състояние на Братството, достигнало апогея на икономическата и политическата си мощ в началото на втория редовен президентски мандат от Путинската ера. Апогеят на сектата е същевременно и нейната финална есхатологическа права: след издирването и пробуждането на последните от 23000-те Избрани може да се пристъпи към

³⁴ Самият Сорокин, репликирайки прочити на „Лёд“ – академично-постмодернистки, от една страна, и обвиняващи романа в „остатъчен“ постмодернизъм, от друга, – го определя като „метафизически роман“. Вж.: Сорокин, Вл. „Mea Culpa?“ – *Владимир Сорокин. Официальный сайт писателя*, 11.04.2005: <https://vladimirsorokin.org/criticism/sorokin1.shtml> [прегл. 3.10.2024]. За пърформансите на московския концептуализъм, напомнящи на ритуали на Братството, вж.: GROYS, B. Andrei Monastyrski: *Living in Art* [2006]. – In: GROYS, B. *History Becomes Form: Moscow Conceptualism*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2010, pp. 145–151. Срв. снимката на с. 147, документираща първата акция на групата *Коллективни действия*, озаглавена „Появяване“ (*Появление*) (13 март 1976 г.), със следния ритуал на сектата: „През почивните дни ние четиримата отивахме в Соколники, уединявахме се в гората, сядяхме в кръг на снега и, хващайки се за ръце, с часове говорехме със сърцата“ (ПБ: 197). За аскетично-православния психотичен епизод на Андрей Монастирски, довел до престой в психиатрия, вж.: „SorokinTrip/„Сорокин Трип“. Рождение московского концептуалиста“, *DvG-Studio*: https://www.youtube.com/watch?v=jO0XDh_QUUs&ab_channel=DvG-Studio [прегл. 3.10.2024].

³⁵ Самата формулировка „сънища на месото“ (*мясные сны*) се появява едва в началото на „23000“, където Избран – а не „месна машина“, както сектантите наричат неизбраните – сънува „сън на месото“. – Сорокин, Вл. *23000* [2005]. – В: Сорокин, Вл. *Ледяная трилогия*, с. 573. Цитирам третата част на *Трилогията* по това издание в текста със сиглата 23К.

³⁶ Единствено сестра Фер – първата сестра – ще бъде „прослушана“ и „пробудена“ насън, докато буквално и профанно спи.

гностическото „изтръгване“ на „лъчите“ от месото на земния живот – и съответно към края на света. Брат Мерог участва в ексфилтрационен отряд, който трябва да отвлече и достави дете олигофрен, считано от сектата за месианска фигура, в сейф-хевън на Братството. След „пробуждането“ си то ще участва в скоростно глобално сканиране, което локализира последните огнени точки на сърцата на „спящи братя и сестри“ на планетата Земя. Именно в хода на тази специална спасителна мисия, изискваща абсолютно „полагане върху Лёда“, брат Мерог пропада във фантасмагорично-апокалиптичен „сън на месото“.

Избраните са – и трябва да бъдат – по подразбиране „пробудени“ и будни. Член на елитен отряд, изпълняващ мисия, от която зависи есхатологичната съдба на Братството, трябва да е буден във висша степен. Но той заспива в момент на потенциална смъртоносна опасност: „Внезапно мерцедесът се разклати. И приглушено затрака издишала гума. [...] Седящите в колата напрегнато се спогледаха. Мерог затвори куфара [в който транспортират седираното дете, б. м., В. С.], извади от сака пистолет със заглушител. Трив измъкна изпод седалката автомат с къса цев, свали предпазителя. / Обу погледна през прозореца: / – И двете гуми отдясно. Това не е случайност. / – Има ли две резервни? – попита Мерог“ (23К: 557–558). Това, което последва, е петнайсетина страници първокласен апокалиптичен екшън, в който Мерог не успява да опази детето месья, когото застрелват. След което убиват и него самия с лом в слепоочието – и той се събужда.

Феноменът на „месния сън“ влиза в явно противоречие с картината на света на сектата. Веднъж пробуденият и Избран с леден чук не би трябвало да е подложен на подобно пряко и дълбоко въздействие на „месото“, което за момент успява да го върне в превъзможнатото състояние на съновидна дълбинна потопеност в света, която пробуждането е преодоляло. На ултравеган, каквито са всички членове на сектата, се привижда сън на човек, натъпкал се с месо и натъпкан обратно в месото. Изплувал от съня, той констатира и обяснява на колегите от отряда: „Губя границата между световите – отвърна Мерог. – Месните сънища напълнят“ (23К: 573). Доктриналното обяснение на противоречието, до което Братството достига в апогея на могъществото си, е закрепено във формулировката *мясо клубитя* („Парата от месото се надига на кълба“), предупредително-ритуално повтаряна в „23000“ заедно с увещателно-ритуалното *положи сея на Лед* („опри се, довери се, разчитай на Лёда“).

Присънлият се на брат Мерог „сън на месото“ съдържа серия от индикации, че става дума за съновидение, непомагащи обаче нито на него да се събуди, нито на читателя да разчете случващото се като сън. Ето някои от индикациите, които едва след събуждането зазвучават като отчетливи сигнали, че брат Мерог сънува: 1) катастрофата с цистерната за мляко и сюрреалистичните ѝ последствия (член от отряда се удавя в млякото, заляло бронирания мерцедес); „От дулото [на автомата, б. м., В. С.] тежко се отрони капка мляко“ (24К: 562); „Внезапно в тила му със сила се удари прелитащ гълъб“ (24К: 563); 2) красивата ръка „с малък позлатен броунинг“ (24К: 572), застрелваща

детето месия; 3) „убийството“ на брат Мерог, буквализиращо идиома „като куче“: „– Не-е-е-е!!! – диво изкрещя Мерог, рязко се изпружи и впи зъби в нечий смърдящ крак в износена маратонка. / – Car!² [Куче! (тадж.[икски]), бел. под линия в оригинала] – изрева някой отгоре и острият край на лом с хрущене влезе в слепоочието на Мерог“ (пак там). Както когато разбираме, че напикаването насън сигнализира, че ни се пикае наяве, едва когато се събудим. „Месният сън“ на брат Мерог апокалиптично буквализира и онагледява доктриналното положение „парата от месото се надига на кълба“.

При все изявено „месния“ си характер, сънят на брат Мерог съдържа странен профетичен пасаж. Съновидението започва със спукването на двете гуми на мерцедеса, което идентично се повтаря *след* събуждането на сънуващия персонаж. Всичко протича наяве копипейст както преди това в съня, достигайки точката на разклонение на сюжетната пътека, когато пътен милиционер предлага помощта си (мерцедесът е с милиционерски номер, членовете на отряда са преоблечени в милиционерски офицерски униформи). В съня Мерог приема офертата – и последва кървав екшън. Наяве я отклонява, подава огънче на пътния полицаи – и той отпрашва. Сорокинова градина на съновидни и сюжетни пътеки, които се разклоняват. И парата от месото се надига на кълба само в едното от разклоненията: в месния сън на Избран, изтръгнат от месото с лъден чук – в сюжета, в който той избира да приеме помощта на пътния полицаи.

Нека сега се върнем назад към същинските профетични сънища в „Пътят на Бро“, префигуриращи безалтернативно пътя на изтръгването от месото. При основателя на сектата детският му сън е свързан непосредствено с основната догма на бъдещото Братство: произхода на братята и сестрите от 23000 лъчи светлина, представляващи вариация на парадигматичния гностически мит за „падналите“ в материята „искри“ абсолютна другост. Малкият Алексей сънува повтарящ се сън за планински връх, който „сияеше от СВЕТЛИНА“ (ПБ: 17, гл. букви в оригинала). Драмата и апорията в съня е повдигането на главата, която все не е достатъчно вдигната и отметната назад, че да позволи виждането на върха на планината: „И нищо не можех да направя с планината. Тя стоеше. И чакаше, кога ще погледна нейния връх. Това беше всичко, което тя искаше от мен. А аз *никак* не можех да повдигна главата си. [...] И аз гледах, гледах и гледах планината. Но все не виждах, не виждах и не виждах върха. Защото той беше високо, високо, високо. И *страшно* ми убягваше. Аз започвах да ридая през зъби и да се задъхвам. И все повдигах и повдигах тежката си глава“ (пак там, курс. в оригинала).

Както при инициацията – и нейното детско предзнаменование, – апорията на мистическата драма се разрешава и в съня чрез гностическата фигура на падането, което в случая не е по лице, а по гръб, пределното положение на тялото, от което може да се види най-нависоко: „Изведнъж гърбът ми се прекършваше [...] и падах по гръб. И виждах върха. Той сияеше от СВЕТЛИНА. Такава, че аз *изчезвах* в нея“ (ПБ: 17, гл. букви и курс. в оригинала). Изчезването в Светлината е есхатологичната цел на Братството,

префигурирана в детския сън на основателя на гностическата секта. Както падането, което се случва на Александър Снегирьов с цикличност от десет години, изтръгвайки го първо от реалното му детство след болшевишкия преврат, за да се завърне по-късно отново, вече като мистично самоизтръгване от малолетието на човешкото, „прераждайки се в нечовек“³⁷, така и детският му сън със сияещия от Светлина планински връх също се повтаря десет години по-късно на прага на срещата най-вече с Лёда.

Сънят му се явява пред „границата на повалената гора“ (ПБ: 73), бе-лежеща зоната на най-мощното и пряко въздействие на падането³⁸ на лёдения метеорит: „Достигнахме до границата на повалената гора за четири денонощия, както и беше планирано. / Но по пътя с мен започна да се случва нещо. По време на третата нощувка изведнъж видях натрапливия си детски сън, който не бях сънувал вече към десет години. Аз отново стоях в подножието на моята велика Планина, мъчително вдигайки поглед по безкрайния ѝ склон към върха“ (пак там). За разлика от първичния сън обаче, сънуван от детето десет години по-рано, сега сияйната Светлина на Планината е видяна като угасваща: „Отново треперех пред *голямото и непонятното*. Отново вдигам с ръце главата си. Но светлината, проляла се върху мен от върха, бе слаба и някак плаха, все едно Планината угасваше като вулкан. Аз не изчезнах в Светлината като в детството, не се разтворих в нея, не умрях от необятната ѝ мощ“ (пак там, 73–74; курс. в оригинала). Достигайки границата на зоната, в която *падането* на космическия Лёд вече става видимо в неземния пейзаж с *изпопадалите*, повалени от взривната вълна дървета, протагонистът вижда отново детския си сън, в който прекършен *падаше* по гръб, за да види сияйната Светлина на върха на Планината.

Това, което в детския сън бе дадено, дарено непосредствено в самия акт на падането, сега се преживява като мъчителна, саморазкъсваща се работа във и над себе си: „Аз виждах как Светлината угасва. Но не можех да допусна това. Трябваше да помогна на Планината, да я спася. Трябваше да напрегна всички сили, нещо да правя, да правя, да правя, да правя в себе си“ (ПБ: 74). Четирикратното „правя“, саморефлексивно отнесено към себе си, не описва ониричен образ на някаква техника на себе си, а саморазрушителното търсене в себе си на нещо консубстанциално с Планината: „Вкопчих се в тялото си, почнах да го чуя и разкъсвам, търсейки това, което е свързано с Планината. Търсех в тялото си, както в земята се търси имане. Пръстите разкъсваха мускулите, промушваха кожата“ (пак там).

³⁷ „Седнах да пиша биографията на Саша Снегирьов, намерил космическия лед, докоснал се до него и преродил се в нечовек“ – Сорокин, Вл. „Mea Culpa?“, цит. съч.

³⁸ Вж. по-долу снимката от 1929 г., двайсет и една година след реалното събитие на падането на Тунгуския метеорит на 30 юни (17 юни по стар стил) 1908 г. и една година след времето на действие на коментирания тук епизод от „Пътят на Бро“. – „Ореольный бурелом вокруг места взрыва Тунгусского феномена. Фотография из журнала „Вокруг света“, 1931 год. Оригинальное фото сделано в мае 1929“, *Википедия*: https://ru.wikipedia.org/wiki/Тунгусский_метеорит#/media/Файл:Tunguska_Ereignis.jpg [прегл. 4.10.2024].

*Ореолът от повалени дървета около мястото на падане на
Тунгуския метеорит, сн. Леонид Кулик, 1929*

И това търсене, което по-късно ще се превърне в разрушително целенасочено издирване на подлежащи на пробуждане сърца, довежда в съня до непроизволно буквално докосване на сърцето, до което се достига във фурията на саморазкъсването: „И изведнъж пръст, минал между ребрата, докосна сърцето.“ (ПБ: 74) Непроизволният досег до сърцето го идентифицира и разкрива като вместилище на „нещо *друго*, нещо освен самото сърце“ (пак там, курс. в оригинала), което е свързано със сияйната Светлина, манифестираща се на върха на Планината. Нещо друго, което трябва да бъде „разбудено“. Тук в съня е достигната точката, след която трябва да последва действие наяве, което да пробуди космическата субстанция, намираща се в сърцето на аз-разказвача – и в сърцата на имащите да бъдат открити братя и сестри на Лёда. След като Снегирьов се събужда, профетичната реалност на съня е удостоверена от болка в гърдите.

В първия профетичен сън в *Лёдената трилогия* лёдената субстанция не се появява като образ респ. дума, съдържайки се единствено имплицитно метонимично в планинския връх. Лёдът като основен ониричен обект, тематизиран в профетичните сънища на имащите да бъдат пробудени от лёден чук, се появява за първи път в детския сън на сестра Фер, първата пробудена от станалата сотериологичен инструмент космическа субстанция. (Нека припомним, че Бро е пробуден пряко от самата субстанция – лёдения блок – чрез инверсия на падането ѝ в падане на самоиницииращия се върху нея.) Отново детето, спохождано от съня, е десетгодишно, но към ониричното се присъединява танаталогичното: сънят се появява след смъртта на майката

на Анфиска³⁹. Сънят започва със заръка на покойната майка: „Присъни ѝ се много странен сън: сякаш покойната ѝ майка я праща за вода; Фер взима кобилица, две кофи и отива на Ангара“ (ПБ: 110). Странността на съня, който дотук представя всекидневието на селско момиче, се проявява с образа на Лёда, правещ странна – и профетична – заръката на покойната майка: „Горещо лято е, тя тича към реката; изведнъж вижда – Ангара е замръзнала, и не просто както става през зимата, а *цялата*, до самото дъно; цялата Ангара е станала ледена; Фер се спуска по стръмния яр към реката, приближава и стъпва с боси крака на леда, върви по него; много ѝ е приятно, толкова приятно, както никога не е било“ (пак там, курс. в оригинала).

Както Мистър Чарлз обръща внимание на Робърт Фишер в *Inception*, можем да се удостоверим, че сънуваме, по прост и ефикасен начин: *Pay attention to the strangeness of the weather*⁴⁰. Времето в съня на детето определено е странно: Ангара не замръзва изцяло дори зимно време⁴¹, камо ли през „горещо лято“, когато максималните температури в Иркутска област достигат +37°C⁴². Много странният сън, разчитащ на странността на времето като сертификат за онирично-профетична автентичност, ескалира по-нататък странността си, трансцендирайки фундаментални физически закони по посока на нещо *съвсем друго*: „Тя чувства, че ледената Ангара също се движи, че тя има собствено течение и то е *съвсем друго*; ледената Ангара тече наобратно и към *съвсем друга страна*, тази страна е *огромна и бяла*, тя привлича и плаши Фер; Фер стои на движещия се лед и не знае какво да прави“ (ПБ: 110–111, курс. в оригинала) Замръзналата до дъното река тече – ледът е течен. Ледената река тече наобратно – към извора си. Собственото течение на леда – *движещият се лед* – отвежда към място – огромно и бяло – което е *съвсем друго*. В съня на десетгодишното момиче, изгубило наскоро майка си, ледът придобива метафизически, трансцендентни свойства – свойства на Лёд, който по-късно, също насън, без да е необходимо дори да се събужда, ще я пробуди.

Във втората част на *Ледената трилогия* всички профетични сънища са графично – възможно емфатично – отбелязани в курсив и спождават *вече* Избраните *след* ударите с лёден чук в едноседмичния „очистителен“ период между „пробуждането“ и същинското „раждане“ (ЛЁ: 410), чиято необратимост се фиксира с първата дума на „езика на сърцето“ (ЛЁ: 409, 520), споделена с тях. Това не са детски сънища, които години наред в латенция

³⁹ Руското име Анфиса, чийто диминутив е Анфиска, произхожда от гръцкото Ἀνθοῖσα – „цъфтяща“. Името е разпространено сред народите на Северен Кавказ. – „Анфиса (имя)“, *Википедия*: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Анфиса_\(имя\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Анфиса_(имя)) [прегл. 5.10.2024]. Майката на Снегирьов е „наполовина осетинка, наполовина терска казачка“ (ПБ: 14).

⁴⁰ „Inception Quotes“, *Quotes.net*: <https://www.quotes.net/mquote/117477> [прегл. 5.10.2024].

⁴¹ „Ангара в Иркутске зимой не замерзает и парит. Что это за феномен – объясняет ученый“, *IRCITY.RU*, 24.12.2023: <https://ircity.ru/text/gorod/2023/12/23/73051763/> [прегл. 5.10.2024].

⁴² „Климат Иркутской области“, *Irkipedia*: http://irkipedia.ru/content/klimat_irkutskoy_oblasti#new-simple-table-of-contents-3 [прегл. 5.10.2024].

са очаквали своето онирично предречено съответствие наяве. Те се явяват на току-що пробудените, които все още се опитват да избягат⁴³ от неминуемостта на нечовешкото си прераждане. Както при проститутката Аля, така и при бизнесмена Боренбойм постфактумният профетичен сън е obsesен от онирични образи на смъртта на сърцето. И двамата сънуват във ваната⁴⁴, опитвайки се след ударите на ледения чук да се завърнат към нормалното си всекидневие: Боренбойм си сипва преди това чаша *Famous Grouse*, Аля си взема вана след обслужването на клиент. Сънят обаче ги убеждава в невъзможността на завръщането – събуждат се облени в сълзи на разкаяние на едно съкрушено сърце.

Аля възнамерява първо само делово да се подмие, но после ѝ идва музата, моли клиента да си вземе вана и запява в нея. Заспивайки във ваната, тя сънува своята заклана колежка Любка Кобзева. Както при сърцето на Снегирьов, неволно досегнато при ровенето в себе си, търсейки „другото“, мъртвото сърце на Любка се преживява в съня като нещо различно от осакатеното тяло с *„грубо защития надлъжен разрез от шията до венериния хълм“* (ЛЁ: 367, курс. в оригинала, както при всички сънища в „Лёд“). Виждайки чудовищния разрез под разгръщания се халат на познатата, която е улисана в приготвянето на мантъ⁴⁵, сънуващата изведнъж пронизващо усеща, че сърцето на Любка, суеяща се в кухнята, не бие: *„Любка говори, мърмори си нещо, движи се, но сърцето ѝ е неподвижно. То е спряло като развален будилник“*. Обзелата Аля *„ужасна скръб“* е предизвикана не от *„мъртвата Любка, а от това спряло сърце“*. Изцяло погълната от приготвянето на любимата храна, Любка е като някаква мъртва Марта, нехаеща за мъртвото си сърце: мачка тестото, търси падналата под масата пиперница, внимателно гледа страстно сънуващата Аля с мъртвите си очи.

Аля, сънувайки се, от своя страна, като някаква Мария, избрана вече от „едното потребно“ и „добрата част“ на ледения чук и веруюто на Братството – и почти избрала го вече самата, без да знае – е obsesена само от сърцето като едното потребно и по-добрата част на почти вече собственото си верую в съня: *„Тя хваща Любка, притиска я към гърдите си. Любка отмества студено“*.

⁴³ „– Защо всички бягат? – попита шофьорът. – Аз също избягах. / – Нормална реакция – почна отново да дъвче Мер. – Аз мислех, че той ще се опита по-рано. / – Търпелив...“ (ЛЁ: 295). Тази размяна на реплики е по адрес на Юрий Лапин, с когото сестра Мер преди това е провела разяснителния разговор за „пробуждането“, „раждането“ и „кухите орехи“. Проститутката Аля ще избяга от „реhabилитационния център“ чисто гола в студа (срв. ЛЁ: 316–317). Как никой не я спира, проследявайки я само разбиращо – усмихнато или „с дълъг поглед“, ядейки ябълка, – е *unheimlich* в сигурността си, че бягството е вече невъзможно.

⁴⁴ Юрий Лапин също заспива и сънува във ваната с момиче след първия си хероинов трип, опитвайки се и не можейки да свърши. Момичето милосърдно му предлага анален секс, за да свърши. Когато той отказва, милосърдно го мастурбира. Събужда се в сълзи, свършвайки. Краката му „конвулсивно мърдат“, както след ударите с ледения чук (срв. ЛЁ: 386–390).

⁴⁵ Вид кавказки и средноазиатски пелмени (Любка е заклана от азерски клиент), любими на жертвата.

ните си, изцапани с брашно и тесто ръце: / – Кво ти става? / Ледените гърди на Любка са БЕЗСЪРДЕЧНИ“ (гл. букви в оригинала). Любовният акт на Избраните е притискането на сърцата едно към друго. Любка не отвръща на прегръдката и притискането на сърцата: улисана в голямото шетане, ръцете ѝ са изцапани; ръцете ѝ освен това са студени, гърдите ѝ – ледени. Ледените гърди са онирично изпълняващо желанията съгъстяване на ударно-вибрационния разговор между сърцето и Лёда, вече преживян от Аля под формата на ледения чук. Но сърцето на Любка не говори, не вибрира, не бие – „безсърдечно“ е. Мъртъв ли си – безсърдечен си. Безсърдечен ли си – мъртъв си.

В съня на Боренбойм деца убиват плъх, чието сърце е миниатюрен леден чук.⁴⁶ Той е тийнейджър, негови приятели пребиват плъх, той гледа. И усеща нещо, което ще стане рутина за него като член на Братството, какъвто той обаче все още не е⁴⁷: „Витката, Герата и Каракудата почват да бият плъха с пръчките. Сивото му тяло се разтърсва от ударите, той жаловито пищи. Боренбойм гледа плъха. Той чувства треперещото му сърце“ (ЛЁ: 359).⁴⁸ Както сърцето на Снегирьов в парадигматичния сън на границата на зоната на падане на космическия Лёд, сърцето на плъха е вместилище на нещо друго, изцяло автономно – „само по себе си“ – и „никак несвързано с агонията и ужаса на загиващия плъх“. Сънуващият не се противопоставя на убийството на плъха, „сърцето му се свива от най-силния пристъп на умиление, радост и щастие“. Намесва се едва когато плъхът вече умира: „Той разбутва момчетата, вдига окървавения плъх. Той риде, скланя се над него. Влажните очички на плъха се затварят“. Най-проникновеният ониричен образ е това затваряне на влажните очички на плъха, което предполага най-ниското скланяне над него на съкрушеното сърце.

Това само по себе си в сърцето на агонизиращия плъх излъчва „по целия свят [...] вълни от най-фини вибрации, прекрасни вълни на любовта“. Синхронно с преживяваната агония и ужас то излъчва тези никак несвързани с тях вълни: „Сърцето му трепти, изпращайки последните, прощални вълни на любовта“. Източникът на тези вълни, точката на тяхното излъчване очевидно е трансцендентна на случващото се със сърцето на плъха, което ги изпраща. Вибрациите, с които сърцето на плъха се прощава със света, препращат към първичния разговор между сърцето на Снегирьов и блока космически Лёд: „Ръцете ми прегърнаха Лёда. / – Бро! Бро! Бро! – трептеше сърцето. / И блока Лёд отговаряше на сърцето ми. Божествените му вибрации се вливаха в сърцето ми. Лёдът вибрираше“ (ПБ: 96). В съня

⁴⁶ В „23000“ служител на корпорацията ЛЕД ще подари на финландски митничар сувенир на фирмата: „леден чук колкото кутре с парченце планински кристал вместо лёд“ (23К: 588).

⁴⁷ Боренбойм ще се появи отново вече като брат Мохо в началото на „23000“ зад волана на „прашна жигула“, носейки сива фланелка (23К: 556).

⁴⁸ Дори за майстора на съновиденията Сорокин, който в този жанр е съизмерим сред съвременните единствено със своя покоен почти набор Боланьо, сънят със сърцето на плъха е емблематичен за съвременната руска литература, както сънят на Разколников с кобилката за класическата.

на Боренбойм трептящото сърце на плъха заема позицията на блока Лёд от първичната сцена. И съкрушава сърцето му.

И той разбира в съня си, че вече разбира „езика на сърцата“ още преди да му е дадено да разбере първата дума от този език, която тепърва ще го направи член на Братството. Получава я от умиращия плъх: *„Боренбойм ридае от щастие и жалост. Сърцето на плъха потреперва за последен път. И спира: ЗАВИНАГИ! Ужасът от загубата на това малко сърце обхваща Боренбойм. Той притиска окървавеното телце към гърдите си. Той ридае на висок глас като в детството. Ридае дълго и безпомощно“* (гл. букви в оригинала). Удряйки се в гръдната кост, Лёдът вибрира – от тези вибрации се пробуждат сърцата. Сърце съкрушено Той няма да презре.

* * *

„– Кувалдата! – произнесе машинистът, насочвайки пуфтящия локомотив към втория семафор.

Прощалният ритуал, узаконен от Върховния Съвет на ДР [Далекоизточната република], изискваше точно изпълнение. До семафора беше вързан за бетонен стълб поредният враг на далекоизточния народ. Главата му бе обръсната. Този път беше пълен младеж с възостър нос, приличащ по нещо на снежен човек от детските анимационни филми. Огнярят Жека, и той с бръсната глава, на средна възраст, с масивна брадичка, изпъкнали очи и вечно угрижено полуотворена малка уста, вдигна кувалдата, овеси се на вратата, замахна. „Снежният човек“ закрещя по заешки пронизително.

Чукът се стовари върху черепа му, кръв и мозък пръснаха на всички страни.

Семафорът с щракване светна зелено.

Затвори вратата и машинистът ускори.

– Поехали – промърмори Жека, постави кувалдата в ъгъла и отмахна от бузата парченце мозък.“

ИЗВОРИ

Пелевин, Вл. *Лампа Мафусаила, или Крайняя битва чекистов с масонами*. Санкт-Петербург: Азбука, 2023.

Сорокин, Вл. *Наследие* [2023]. Москва: АСТ, 2024.

Сорокин, Вл. *Ледяная трилогия*. Москва: АСТ, 2021.

Сорокин, Вл. *Манарага* [2017]. Москва: АСТ, 2021.

ЛИТЕРАТУРА

БАРАБАНОВ, И., КОРОТКОВ, Д. *Наш бизнес – смерть. Полная история ЧВК „Вагнер“ и ее основателя Евгения Пригожина*. Рига: Медузы, 2024. [BARABANOV, I., KOROTKOV, D. *Nash biznes – smert'. Polnaya istoriya ChVK "Vagner" i ee osnovatelya Evgeniya Prigozhina*. Riga: Meduzy, 2024.]

САБОУРИН, Вл. Как се прави нонфикшън с чук или Пълната история на ЧВК „Вагнер“. – *Портал Култура*, 25.04.2024: <https://kultura.bg/web/как-се-прави-нонфикшън-с-чук/> [прегл. 28.09.2024]. [SABOURIN, Vl. Kak se pravi nonfikschan s chuk ili Palnata istoriq na ChVK “Vagner”. – *Portal Kultura*, , 25.04.2024: <https://kultura.bg/web/как-се-прави-нонфикшън-с-чук/> (pregl. 28.09.2024).]

СЛЁЗКИН, Ю. *Дом правительства. Сага о русской революции* [2017]. Москва: Corpus (ACT), 2019. [SLEZKIN, Yu. *Dom pravitel'stva. Saga o russkoy revolyutsii* (2017). Moskva: Corpus (ACT), 2019.]

СОКОЛОВ, Б. *Моя книга о Владимире Сорокине*. Москва: АИРО-XXI, 2005. [SOKOLOV, B. *Moya kniga o Vladimire Sorokine*. Moskva: AIRO-XXI, 2005.]

СУРКОВ, В. Долгое государство Путина. О том, что здесь вообще происходит. – *Независимая газета*, 11.02.2019: https://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html [прегл. 27.09.2024]. [SURKOV, V. Dolgoe gosudarstvo Putina. O tom, chto zdes' voobshte proishodit. – *Nezavisimaya gazeta*, 11.02.2019: https://www.ng.ru/ideas/2019-02-11/5_7503_surkov.html (pregl. 27.09.2024).]

CARYL, Ch. Ice Capades. – *The New York Review*, September 27, 2007: <https://www.nybooks.com/articles/2007/09/27/ice-capades/> [seen: 30.09.2024].

GROYS, B. *History Becomes Form: Moscow Conceptualism*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2010.

JÜNGER, E. *Annäherungen. Drogen und Rausch* [1970]. Stuttgart: Klett-Cotta, 2014.

UFFELMANN, D. *Vladimir Sorokin's Diskurse. Ein Handbuch*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2021.

VOGELIN, E. *Die Politischen Religionen* [1938], 3. Aufl. München: Wilhelm Fink, 2007.

HOW TO MAKE (ANTI)UTOPIA WITH A HAMMER

Abstract. The article is part of a larger study on Russian/Soviet dystopia in literature, and partly in cinema. Here, the subject of reading is Vladimir Sorokin's "Ice Trilogy", containing the novels *Ice* (2002), *The Path of Bro* (2004) and *23000* (2005).
Keywords: Vladimir Sorokin, dystopia

Vladimir Sabourin, Prof., DSc
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo
2, Teodosy Tarnovki Str, Veliko Tarnovo 5003
E-mail: vsabourin@abv.bg